

УДК 330.338.341

Кушакова Н. О.здобувач відділу макроекономіки та державного управління
Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій**ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

У статті з'ясовано, що для інноваційного розвитку та модернізації вітчизняної металургійної промисловості потрібно формування цілісної системи фінансової підтримки. Серед традиційних видів фінансування інноваційної діяльності виділено: державне фінансування, кредитування, інвестування та самофінансування. У ході дослідження визначено, що останнім часом обсяг капітальних інвестицій у металургійне виробництво збільшується, проте їх частка у структурі капітальних інвестицій у промисловість в цілому не відповідає значенню металургії для суспільства. Внаслідок розгортання воєнного конфлікту на сході країни, за останні 8 років відбулося скорочення прямих іноземних інвестицій у металургію майже в 4 рази. Тому зменшення розмірів фінансування розвитку та модернізації металургії за рахунок традиційних джерел вимагає пошуку нових альтернативних, до яких було віднесено «бізнес-ангельське» фінансування, венчурне інвестування, краудфандинг.

Ключові слова: «бізнес-ангельське» фінансування, венчурне інвестування, інвестиції, краудфандинг, металургійне виробництво, національна економіка, фінансування.

Постановка проблеми. Проголошення курсу на постіндустріальний шлях розвитку та потреба у постійній модернізації та інноваційного оновлення виробництва передбачають наявність високого рівня залежності від кількості та якості наукових розробок і досліджень, швидкості та ефективності їх впровадження. У свою чергу, інноваційна активність є запорукою збереження конкурентоспроможності продукції вітчизняного металургійного комплексу як на внутрішньому, так і світовому ринку. Вагому роль у стабілізації розвитку національної економіки України в цілому та металургії зокрема відіграють фінансово-інвестиційні ресурси, які використовуються для активізації інноваційних перетворень. Враховуючи зазначене, можна визначити, що проблема окреслення сучасних, у тому числі альтернативних, джерел фінансування інноваційного розвитку та модернізації набуває особливої актуальності та потребує проведення комплексних досліджень в даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості фінансування інноваційного розвитку знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних дослідників таких як В. Геєць, О. Корольова-Казанська, А. Пересада, В. Семиноженко, Д. Стеченко, В. Федорович, Л. Федулова та ін. Існуючі розробки стали могутнім поштовхом до становлення теорії, методики та організації фінансового забезпечення інноваційного зростання. Проте, перспективним напрямом для дослідження є визначення джерел фінансування інноваційного розвитку та модернізації металургійної промисловості, що є базовою галуззю національної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення джерел фінансування модернізації та інноваційного розвитку підприємств металургійної промисловості, що передбачає виділення сучасних альтернативних методів інвестування, а саме «бізнес-ангельського» фінансування та краудфандингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток галузі та її модернізація, у тому числі й металургії є неможливим без належного фінансового механізму, за рахунок якого вирішуються наступні важливі завдання:

– формування необхідних умов, що покликані сприяти швидкому та ефективному впровадженню новачій;

– сприяння розвитку та збереженню наявного науково-технічного потенціалу;

– створення умов, необхідних для збереження кадрового потенціалу та запобігання його відтоку за кордон.

Формування розвинутої системи фінансування інноваційного розвитку металургії передбачає окреслення її складових, а саме: джерел акумулювання фінансових ресурсів; механізму надходження коштів та їх вкладення в інвестиційні проекти; особливості контролю над інвестиціями; оцінка ефективності інвестування. Серед традиційних видів фінансування інноваційної діяльності виділяють [3, с. 450]:

1) державне фінансування інноваційних проектів, що передбачає виділення державою грошових ресурсів на певні наукові проекти з бюджету та позабюджетних фондів на безповоротній основі;

2) кредитування, що полягає в наданні позик на проведення інноваційної діяльності з боку банків та інших кредитних установ;

3) інвестування, сутність якого зводиться до участі коштів інвестора в перспективних наукових дослідженнях;

4) самофінансування інноваційної діяльності, що полягає у проведенні наукових і промислових досліджень, прикладних розробок за рахунок власних коштів, основними джерелами яких виступають прибуток та амортизаційні відрахування.

Усі джерела фінансування інноваційного розвитку та модернізації поділяють на державні та приватні. До перших з них зараховують бюджетні ресурси; майно, що перебуває в державній власності; кошти позабюджетних фондів. Відповідно, до приватних джерел належать ресурси приватних суб'єктів господарювання, інвестиційних фондів, інноваційних банків, пенсійних фондів, страхових компаній, банківські позики, кошти фізичних осіб та громадських організацій, венчурне фінансування. Більшість металургійних підприємств знаходяться в приватній власності, тому їх фінансова підтримка має здійснюватися, у першу чергу, за рахунок інвестицій приватного сектору.

Останнім часом обсяг капітальних інвестицій у металургійне виробництво збільшується (див. рис. 1). Зокрема, з 2010 року по 2018 рік збільшення становить майже 4 рази. Проте, якщо аналізувати їх частку серед капітальних інвестицій у промисловість в цілому, то можна твердити,

що вона є незадовільною й не відповідає значенню металургії у структурі національної економіки. Так, частка експорту даної галузі становить 25%, а частка капітальних інвестицій лише 13%. За таких умов досить складним завданням для металургів є переоснащення, що є потрібним для покращення якості та збільшення конкурентоспроможності продукції вітчизняної металургії.

Низький обсягень капітальних інвестицій в галузь дозволяє свідчити про те, що рівень переоснащення металургійної промисловості є нижчим за середній у країні. Такі дії стримують зростання металургії, а недоотримання фінансових ресурсів призводить ззагалі до гальмування розвитку металургійної промисловості, що у майбутньому може привести до зменшення відрахувань до бюджету, скорочення валютних надходжень в країну тощо.

Одним зі шляхів, що може допомогти металургії створити підґрунтя для структурних змін, прискорити інноваційний розвиток та в повній мірі реалізувати наявний потенціал є прямі іноземні інвестиції, значення яких збільшується в умовах дефіциту внутрішніх інвестиційних ресурсів. Залучення іноземних інвестицій дозволяє «впроваджувати нові технології, сприяти випуску нових видів продукції, залучати новий стиль менеджменту, тобто в цілому використовувати все краще, що притаманне практиці зарубіжного бізнесу» [1, с. 16].

Ззагалі, розвиток української металургії слід визнати залежним від залучення іноземних інвестицій. Оскільки наявних фінансових ресурсів недостатньо не тільки для інноваційного розвитку, але й для реструктуризації та модернізації галузі, що є конче необхідним. Адже металургійна промисловість України є занадто енерго- та ресурсомісткою, що вкрай негативно позначається на собівартості її продукції, а від так й на конкурентоспроможності. За оцінками експертів, енергомісткість української металургії у 1,5–3,5 рази перевищує середньоєвропейський рівень [8]. Тому оснащення металургійного виробництва новою, а краще інноваційною технікою та технологіями,

яку можна отримати в результаті активізації проведення прикладних та фундаментальних наукових пошуків, вимагає мобілізації та залучення потужних інвестиційних ресурсів.

Металургійна промисловість завдяки своїй експортній орієнтації досить довгий час отримувала значні обсяги прямих іноземних інвестицій, що становили майже половину іноземних надходжень у переробну промисловість (див. рис. 2). Проте розгортання воєнного конфлікту на сході країни та погіршення політико-економічної ситуації в країні стали суттєвими ризиками для іноземного інвестора, що привело до значного скорочення прямих іноземних інвестицій, обсяг яких у 2018 році у порівнянні з 2010 роком було скорочено майже у 4 рази. Відповідно з 2014 року можна спостерігати суттєве зменшення частки прямих іноземних інвестицій у металургію.

Отже, важливим завданням для України є створення сприятливих умов для іноземного інвестора, який серед інших галузей національної економіки обирає як пріоритетні для інвестування переробну промисловість, до якої входить металургія, а також фінансову діяльність, операції з нерухомим майном, торгівлю, інжиніринг тощо. Іноземні інвестори крім того, що надають фінансові ресурси, які є необхідними зокрема для інноваційного розвитку металургійного виробництва, привносять та поширюють на вітчизняних теренах уявлення та принципи організації й ведення бізнесу за міжнародними правилами. Здебільшого вони прагнуть інвестувати «з метою імплементації створених або придбаних у нашій державі підприємств до загальної системи організації свого бізнесу. Найбільш яскраво така тенденція проявилася на прикладі чорної металургії («Арселор Міттал Стіл Кривий Ріг») [5, с. 79].

Таким чином, аналізуючи сучасний стан інвестиційного забезпечення розвитку металургійної промисловості можна констатувати наступне:

1) незважаючи на значення даної галузі для розвитку економіки та країни в цілому, держава не зацікавлена в її зростанні, оскільки відсутні

Рис. 1. Капітальні інвестиції у металургійне виробництво

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції у металургійне виробництво

Джерело: побудовано автором на основі [2]

комплексні стратегії розвитку металургії та відчутним є ослаблення державної підтримки розвитку металургійної галузі України;

2) збільшується збитковість у діяльності підприємств металургійної галузі, що не дозволяє їм проводити широкомасштабну модернізацію виробництва, вирішувати проблему техніко-технологічної відсталості та сприяти інноваційному розвитку;

3) зменшується стимул для приватного інвестування металургії внаслідок непрозорої інформаційної політики підприємств даної галузі;

4) значне вичерпання внутрішніх та майже повна відсутність зовнішніх джерел фінансування, що особливо стає проблемою внаслідок нерозвиненості фондового ринку України;

5) наявність незадовільної зовнішньоекономічної кон'юнктури світового ринку металопродукції та політико-економічного становища, що вкрай негативно позначаються на інвестиційному забезпеченні підприємств металургії.

Фінансування інноваційної діяльності у західних країнах характеризується зменшенням частки державної бюджетної підтримки та збільшенням приватних інвестицій. Нещодавно залучення останніх було можливим лише за допомогою венчурного фінансування, що мало ряд переваг та недоліків. Перші визначаються можливістю отримання значних за розмірами грошових ресурсів, другі – досить ретельною та комплексною оцінкою об'єкта фінансування. Такі перешкоди стали основою створення сучасних альтернативних методів інвестування, до яких зараховують «бізнес-ангельське» фінансування та краудфандинг.

Суб'єкти інноваційної діяльності, що мають за мету створення новациї для металургійної промисловості можуть вдаватися до «ангельського» інвестування. Бізнес-ангели є одними з перших професійних інвесторів, особливо в галузі інноваційних розробок, що, як правило, не потребує значних капіталовкладень необхідних для придбання обладнання. Бізнес-ангельське фінансування є порівняно новим методом, за допомогою якого

інноваційні проекти на початкових стадіях отримують фінансові ресурси на період від 3 до 7 років без будь-яких гарантій та залогових зобов'язань, а на умовах передачі частки акцій компанії. Інвестиції для «бізнес-ангелів» мають високий ступінь ризику, оскільки приблизно 50% з них є невдалими й не повертають вкладення. Проте, з іншої сторони, такий ризик є досить виправданим, що визначається високим ступенем прибутковості, який іноді досягає 20%.

Цікаві та результативні проекти, що фінансуються «бізнес-ангелами» з часом перекупують венчурні фонди й у подальшому можна говорити про надання прямих інвестицій. Венчурне фінансування слід розглядати як особливу форму капіталу, що передбачає надання грошових ресурсів інвестиційних фондів за винагороду. Такий механізм інвестування характеризується високим ступенем ризику, але дозволяє отримувати значні доходи. Виділяють наступні джерела венчурного капіталу як: «індивідуальні інвестори, філії та дочірні компанії банків та корпорацій, які об'єднуються в дрібні інвестиційні компанії; групи інвестиційних банків та корпорацій, які створюють пул інвестицій або так звані партнерства по вкладенню капіталу з ризиком; окремі великі банки та деякі іноземні інвестори» [6].

Венчурне інвестування, за допомогою якого можна отримати значний фінансовий капітал, є важливим джерелом інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку металургійних підприємств, яке допоможе вирішити ряд важливих завдань сучасної вітчизняної металургії, а саме:

1) сприяти модернізації металургійної промисловості за рахунок впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

2) залучити приватний капітал у науково-дослідні та науково-технічні розробки для металургійної промисловості;

3) збільшити обсяг прямих іноземних інвестицій у інноваційно-технологічний розвиток металургії;

4) створити належні умови для «раціонального використання основних фондів для підприємств металургійної галузі, що поступово втрачають свою конкурентоспроможність» [7, с. 102];

5) зменшити рівень безробіття та сприяти розв'язанню актуальних соціальних проблем вітчизняного суспільства.

Сьогодні поряд з традиційними механізмами інвестування починають активно використовувати сучасні інструменти, що досить добре гармонують в єдиній системі фінансування інноваційного розвитку галузі, серед яких, у першу чергу, слід виділити краудфандинг. Краудфандинг у перекладі з англійської означає фінансування натовпу (crowd – натовп, funding – фінансування). Краудфандинг – це «сучасна технологія соціального фінансування різних економічних та інноваційно-соціальних проектів через мережу Інтернет, що дозволяє забезпечити залучення коштів значного кола людей, які не є інституційними інвесторами» [4, с. 23]. З самої назви стає зрозумілим, що головними суб'єктами краудфандингу є люди, які бажають інвестувати власні фінансові ресурси у різні проекти (інноваційні, виробничі, соціальні тощо). Краудфандинг розглядають як своєрідну альтернативу банківському та венчурному страхуванню, що має такі характеристики як:

- багатосуб'єктність;
- мережевий принцип організації;
- здебільшого мікрорівень фінансування;
- мінімізація трансакційних витрат;
- зменшення ризиків венчурного інвестування;
- досягнення економії витрат на операціях посередників;

– залучення значної кількості суб'єктів фінансування, що обумовлено глобальним характером краудфандингу.

В цілому краудфандинг є досить простим механізмом для залучення інвестицій, оскільки представлення проекту часто обмежується лише його презентуванням на краудфандинговій платформі й не передбачає особистого спілкування з потенційним інвестором. Також потрібно відмітити, що ринок краудфандингу стрімко зростає, що приводить до збільшення обсягу інвестицій, отриманих таким способом. Так, за оцінками Світового банку у 2012 році інвестиції отримані за допомогою краудфандингу склали 2,7 млрд. дол. США, а у 2025 році їх розмір прогнозується на рівні 96 млрд. дол. США, більша половина яких очікується у Китаї (приблизно 46-50 млрд. дол. США).

Слід зазначити, що на жаль поки що в Україні краудфандинг не отримав широкого розповсюдження, що зумовлено рядом причин, а саме:

1) соціально-економічними, що головним чином позначаються на формуванні несприятли-

вого інвестиційного клімату та існуванні проблем виведення грошей;

2) правовими, які обумовлені відсутністю правової бази регулювання розвитку краудфандингу та не створюють належного нормативно-законодавчого поля захисту як внутрішнього, так і іноземного інвестора;

3) культурологічними, внаслідок усталених традиційних зв'язків не формують уявлення про новітні способи інвестування;

4) існування мовного бар'єру;

5) техніко-технологічними, які, на нашу думку, є одними з визначальних, що стримують поширення краудфандингу на вітчизняному просторі й визначаються недостатнім рівнем розвитку весвітньої мережі Інтернет та соціальних мереж, незначною ефективністю та інтенсивністю функціонування краудфандингових платформ та відсутністю результативно діючих вітчизняних платформ.

Аналіз сучасних альтернативних механізмів інвестування дозволяє зробити висновок, що їх варто залучати для фінансування інноваційного розвитку металургійної промисловості. «Бізнес-ангельське» фінансування та краудфандинг є доречними на стадії розробки інноваційного проекту чи продукції, у той час як їх подальше активне впровадження та використання потребує значних матеріальних затрат, які спрямовуються на техніко-технологічну модернізацію виробництва. Відповідно, звернення до венчурного інвестора стає виправданим на більш пізній стадії. В цілому слід визначити доцільність звернення вітчизняних металургійних підприємств до альтернативних методів інвестування, що отримують широке поширення з початку ХХІ століття.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дає підстави зробити висновок, що інноваційний розвиток та модернізація промисловості суттєво залежать від наявних фінансових ресурсів, одним зі шляхів збільшення яких є сучасні механізми інвестування, до яких слід віднести «бізнес-ангельське» інвестування та краудфандинг. Вагомими перешкодами щодо активізації залучення інвестицій, у тому числі іноземних, є відсутність, по-перше, чіткої та зрозумілої для потенційного інвестора бізнес-моделі, по-друге, взаємозв'язку між розробкою та практичним використанням нововедення, що перешкоджає трансформації ідеї в ринковий продукт, який здатен приносити користь не тільки розробникам та інвесторам, але й країні в цілому. Саме тому значна частина цікавих інноваційних ідей та проектів залишається нереалізованою, що є вкрай негативним стимулом для інноваційного зростання металургійної промисловості.

Список використаних джерел:

1. Безрукова Н.В., Свічкарь В.А. Взаємодія Україна – ЄС: інвестиційний аспект. *Бізнес-Інформ*. 2016. № 9. С. 15–22.
2. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.01.2019).
3. Колодяжна І.В., Ворбілік К.Е. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 9. С. 448–453.
4. Марченко О.С. Техніко-технологічні умови розвитку краудфандингу в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Економічна теорія та право*. 2014. № 1 (16). С. 22–34.
5. Переверзєва А.В. Опінка сучасного стану залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1 (29). 2016. С. 74–81.
6. Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення: [монографія] / А.І. Даниленко, В.В. Зимовець, В.І. Сиденко [та ін.]; за ред. А.І. Даниленка. Київ: Ін-т екон. та прогнозування НАН України, 2012. 348 с.
7. Слободчикова О.А. Венчурне інвестування як напрям інвестиційного забезпечення реструктуризації металургійних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 19. С. 100–103.
8. Mayhew A. Ukraine and the European Union: Financing Accelerating Integration; *Urzad Komitetu Integracji Europejskiej*. Warsaw, 2013. 216 p.

Кушакова Н. А.

Причерноморський науково-дослідницький інститут економіки та інновацій

ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ И МОДЕРНИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

Резюме

В статье установлено, что для инновационного развития и модернизации отечественной металлургической промышленности требуется формирование целостной системы финансовой поддержки. Среди традиционных видов финансирования инновационной деятельности выделено: государственное финансирование, кредитование, инвестирование и самофинансирование. В ходе исследования определено, что в последнее время объем капитальных инвестиций в металлургическое производство увеличивается, однако их доля в структуре капитальных инвестиций в промышленность в целом не соответствует значению металлургии для общества. Вследствии развертывания военного конфликта на востоке страны, за последние 8 лет произошло сокращение прямых иностранных инвестиций в металлургию почти в 4 раза. Поэтому уменьшение размеров финансирования развития и модернизации металлургии за счет традиционных источников требует поиска новых альтернативных, к которым были отнесены «бизнес-ангельское» финансирование, венчурное инвестирование, краудфандинг.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, металлургическое производство, модернизация, национальная экономика, способ производства, технология.

Kushakova N. O.

Black Sea Research Institute of Economics and Innovations

SOURCES OF FINANCING INNOVATIVE DEVELOPMENT AND MODERNIZATION OF ENTERPRISES OF THE METALLURGICAL COMPLEX OF UKRAINE

Summary

In the article it is found out that for the innovative development and modernization of the domestic metallurgical industry requires the formation of a comprehensive financial support system. Among the traditional types of innovation financing are: state funding, lending, investing and self-financing. In turn, the sources of financing for innovation development and modernization are divided into public and private ones. Most metallurgical enterprises are privately owned, so their financial support should come from private sector investment. In the course of the research it was determined that the volume of capital investments in metallurgical production has been increasing lately, but their share in the structure of capital investments in industry as a whole does not correspond to the value of metallurgy for society. As a result of the unfolding of the military conflict in the east of the country, foreign direct investment in metallurgy has almost quadrupled in the last 8 years. An important task for Ukraine is to create favorable conditions for a foreign investor, who, in addition to providing financial resources, bring and disseminate in the domestic territory the ideas and principles of organizing and conducting business under international rules. Therefore, reducing the size of financing for the development and modernization of metallurgy at the expense of traditional sources requires the search for new alternatives, which included "business angel" financing, venture investing, crowdfunding. Business angels are one of the first professional investors, especially in the field of innovative development. Interesting and effective projects funded by "business angels" eventually buy up venture capital funds and in the future we can talk about providing direct investments. Venture financing should be considered as a special form of capital, which involves the provision of investment funds' funds for a fee. Crowdfunding is a modern technology of social financing of various economic and innovation-social projects through the Internet, which allows to attract funds of a large number of people who are not institutional investors.

Keywords: business angel financing, venture investing, investments, crowdfunding, metallurgical production, national economy, financing.